

К.С. Чуприна

Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична
стоматологічна академія», м. Полтава

**Шляхетні панянки В.О. Волконська-Рєпніна, Є.В. Капніст,
С.Ф. Потоцька: основоположниці громадсько-просвітницької діяльності
жінок у розвитку освіти Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.)**

У статті проаналізовано особливості громадсько-просвітницької діяльності представниць дворянського стану В.О. Рєпніної, Є.В. Капніст та С.Ф. Потоцької. Розглянуто історичні аспекти розвитку Інституту шляхетних дівчат як вищого жіночого навчального закладу Полтавської губернії (XIX-початку XX ст.).

Ключові слова: громадсько-просвітницька діяльність, жіноча освіта, благодійництво, дворянки, Інститут шляхетних дівчат, В.О. Волконська-Рєпніна, Є.В. Капніст, С.Ф. Потоцька.

В статье проанализированы особенности общественно-просветительской деятельности представительниц дворянского сословия В.А. Рєпниной, Е.В. Капнист и С.Ф. Потоцкой. Рассмотрены исторические аспекты развития Института благородных девиц как высшего женского учебного заведения Полтавской губернии (XIX – начала XX века).

Ключевые слова: общественно-просветительская деятельность, женское образование, благотворительность, дворянки, Институт благородных девиц, В.А. Волконская-Рєпнина, Е.В. Капнист, С.Ф. Потоцкая.

The article analyzes the features of social-educational activities of noblewoman's representatives V.A. Repnina, E.V. Kapnist, S.F. Potocky. The historical and developmental aspects of the Institute of Noble Maidens as women's higher educational establishments in Poltava province (19th – the beginning of the 20th century) are discussed.

Keywords: social and educational activities, womanish education, charity, , Institute for Noble Maidens, V.A. Repnina, E.V. Kapnist, S.F. Potocky.

Реформування стратегічних завдань освіти вищої школи України початку ХХІ ст. ґрунтується на збереженні й розвитку кращих загальнонаціональних і регіональних традицій у галузі освіти й виховання рідного краю, що викликало зацікавленість у дослідженні громадсько-просвітницької та благодійної діяльності жінок Полтавської губернії (ХІХ – початку ХХ ст.).

Інтерес дослідників до вивчення й аналізу питань історії становлення та розвитку жіночої освіти ґрунтовно висвітлено у монографії проф. Ільченко О.Ю. «Жінки-патріотки Полтавщини: досвід благодійної діяльності в галузі освіти», дисертаційному дослідженні «Благодійна діяльність жінок в освіті України (ХVІІ – ХVІІІ століття); змістовно висвітлено історико-архівні дослідження представниць розвитку жіночої освіти у роботі Павловського І.Ф. «Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители», Бояревцева С.М. «История учебных заведений Полтавы до 1719 года», Ліхачової О.Й. «Материалы по истории женского образования в России». Утім, специфіка громадсько-просвітницької діяльності шляхетних панянок Полтавської губернії (ХІХ – початку ХХ ст.) не була окремим предметом дослідження, а поодинокі згадки про ці постаті свідчать про недостатність їхнього вивчення.

Метою даної статті є дослідження громадсько-просвітницької діяльності представниць дворянського стану у розвитку освіти Полтавської губернії (ХІХ – початку ХХ ст.) та їхнього відомства на теренах України.

Помітною постаттю серед тогочасної жіночої еліти була княгиня Варвара Олексіївна Волконська-Репніна (1778-1864 рр.). – старша донька відомого графа Олексія Розумовського, міністра народної освіти при імператриці Єлизаветі та онука Кирила Розумовського, останнього гетьмана Лівобережної України, дружина генерал-губернатора Миколи Репніна. Як свідчать архівні джерела, ще з раннього віку, їй бракувало сімейного тепла і материнської ласки та затишку, Варвара Репніна пройнялася ідеєю створення навчальних закладів для жінок. Саме вона заснувала у Петербурзі благодійне

жіноче товариство, а згодом, стала основоположником Єлизаветинського та Павлівського інститутів шляхетних панянок. Переїхавши зі своїм чоловіком до Полтави, відразу ж почала пошуки та налагодження зв'язків із місцевими шляхетними жінками, щоб зосередити громадську думку на необхідності відкриття вищого жіночого закладу. Задум дружини Варвари та її прибічників підтримав генерал-губернатор. Так, на початку січня 1817 р. був складений проект організації у Полтаві Інституту шляхетних дівчат «...благодійницька турбота дворянства про долю 15 збіднілих молодих дворянок, яким буде забезпечено належне до їхнього стану виховання й влаштування подальшого життя після закінчення цього закладу» [2].

12 грудня 1818 р. дворянське зібрання урочисто затвердило положення про Полтавський інститут шляхетних дівчат, де було чітко встановлено умови навчання, штатний розподіл і правила вступу до закладу. За статутом закладу, Варвара Рєпніна передбачала необхідність оволодіння молодими дворянками загальноосвітніх знань, основ гармонійного мистецтва, високої моралі, етики, естетики. Саме тому вона запрошувала для викладацької діяльності відомих вітчизняних та іноземних діячів культури, науки і мистецтва. Навчальні дисципліни допомагали дівчатам із збіднілих дворянських родин оволодіти навичками для вдалого заміжжя та утримання своїх рідних. Дівчата-міщанки здобували більш «професійну освіту» - готувалися до подальшої роботи на посаді доглядальниці, економки, рукодільниці, домогосподарки тощо. Навчання в інституті забезпечувало загальне, релігійне та світське виховання. Видатними випускницями творчих традицій закладу були: українська письменниця, громадська діячка Л. Яновська, поетеса О. Псьол, художниця-мініатюристка Ю. Волкова, шестеро правнучок О. Пушкіна і М. Гоголя: Софія, Наталія, Марія, Тетяна, Анна, Олена Бикові.

Нині мало кому відомо, що Варвара Рєпніна з розумінням і глибокою симпатією ставилася до творчості Шевченка, у його некролозі такі слова: «Варвара Миколаївна була не тільки другом і заступницею, але й добрим

генієм, уособленим сумлінням поета. Вона підтримувала у ньому віру в його високе покликання і з властивою їй відвертістю не раз висловлювала йому гріккі істини, коли він збочував на невірний шлях» [4]. Княжна Варвара запрошувала своїх товаришів Сергія і Матвія Муравйових-Апостолів, Панаса Мирного, Василя Жуковського на літературно-культурні вечори Інституту шляхетних дівчат.

Інститут шляхетних дівчат у Полтаві проіснував сто років до 1918 р., згодом у будівлі розташувалися землевпорядний технікум та благодійна організація «Ліга порятунку дітей», яку очолив В.Г. Короленко [1].

Великий внесок у розвиток медицини Полтавської губернії зробила графиня Єлизавета Василівна Капніст (1844 – р.с. невід.) – представниця полтавського дворянського роду. Отримавши освіту в домашніх умовах, вона вирішила пов'язати своє подальше життя з медициною, а саме, з організацією сестринського милосердя та фельдшерства. У часи російсько-турецької війни працювала у Сабанській лікарні Червоного Хреста (1877 – 1878 рр.), за що отримала почесну медаль пам'яті Турецько-російської війни. У 1879 р. Єлизавета Капніст стала попечителем Касперівської спільноти Червоного Хреста й організувала санітарні загони фельдшерів та медсестер, зібрала 21 тис. рублів для боротьби з поширеною епідемією дифтерії та цинги на теренах Полтавської губернії, а згодом пожертвувала всі свої кошти на безкоштовне лікування «безплатною койку имени ее покойного мужа при лечебницах Красного Креста в Полтаве» [3].

У часи Японської війни, з 1904-1905 рр. Єлизавета Василівна брала активну участь у спорядженні загонів медичного персоналу на Дальній Схід, виділяла кошти та ліки для селян постраждалих, від неврожаю на Приволзьких губерніях. За свою активну громадську і благодійну діяльність буда нагороджена найвищим почесним званням, яке могла отримати жінка у той час – медаль-вдячність «за видатну діяльність у Касперівській спільноті – отримала два рескрипти від принцеси Євгенії Максиміліанівни Ольденбурзькою і подяку від Государині Імператриці Марії Федорівни за

свою діяльність» [3]. До останні днів свого життя графиня брала активну участь у благодійних товариствах, виділяла кошти на будівництво земських лікарень у Багачанському, Миргородському повітах, а також, переймалась неосвіченістю сільського населення – відкрила школу для сільських дітей на хуторі Довгалівка

Дворянка Потоцька Софія Дормидонтівна (1846 – невід.) – дружина нащадника відомого польсько-дворянського роду Потоцьких із Смоленської губернії, засновників відомого саду «Софіївка», власників десятка тисяч кріпаків. Отримавши освіту у Смольному інституті, Софія вирішила переїхати з чоловіком до Полтавської губернії, де з 1892-1906 рр. вона розпочала громадсько-просвітницьку діяльність отримавши чудові враження від культурно-освіченої полтавської інтелігенції, «світських левиць» того часу. Протягом десяти років Софія була керівником Полтавської недільної школи, попечителькою училища для сліпих, «була почесним членом, головою жіночого гуртка турботи за пораненими воїнами Японської війни» [3], за що отримала почесний знак відомства Імператриці Марії і знак спільноти про захист та керівництво сліпих, срібну медаль за допомогу у Японській війні та знак Червоного Хреста за керівництво у виготовленні одягу пораненим на Російсько-турецькій війні та догляд за солдатами у тимчасовій воєнній лікарні Полтави.

Таким чином, громадсько-просвітницька діяльність видатних дворянок ґрунтувалася на загальнолюдських і християнських моральних цінностях, що були сповнені прогресивних думок та ідей європейської жінки. Крім надання первинної допомоги населенню (відкриття притулків, лікарень, надання грошової допомоги), просвітниці сприяли розвитку жіночої освіти через відкриття шкіл, дитячих садочків, пансіонів, інститутів, мистецьких та літературно-громадських гуртків. Усі вони прагнули довести гендерну рівність на здобуття освіти, наголошували на важливості та значенні для суспільства освіченої жінки, що на той час було нововведенням для царського суспільства.

Список використаної літератури

1. Бояревцев С.М. История учебных заведений Полтавы до 1719 года / С.М. Бояренцев. – Полтава: АСМИ, 2013. – 550 с.
2. Мазанов П.И. Полтавский институт благородных девиц 1818–1898 гг. Архивные справки / П.И. Мазанов. – Полтава, 1899.
3. Павловский И.Ф. Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого библиографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. / И.Ф. Павловский // Полтава : Издание Полтавской ученой архивной комиссии, 1914. – 294 с.
4. Письма Т. Г. Шевченка к кн. В. Н. Репниной [<http://elib.nplu.org/catalogue.html?catalogue=123>] / Киевская старина. из крепостной зависимости // Киевская старина. — 1892. — Т. 36. Февраль. — С. 319–320.